

a legszebb művészi sors: életének művészte volt a legszebb magassága s amikor arra a pontra ért, ahol a művészet sejteti a végtelenséget, akkor kezdődött el az örökkévalósága.

És mindennek fölött magyar ez a művészet. Magyar nemcsak anyagában, módjában, motívumában, hanem elsősorban művelődési súlyában és értékében. Nagyon kevésbé él a magyar köztudatban, hogy Zsolnay ezin-kultúrájában tulajdonképpen Széchenyi szellemének ma is eleven élete lobog és világít. Ignác fivére Széchenyi hatása alatt kap kedvet a magyar keramíához és őtöle veszi át ezt a programot s fejleszti éppúgy iparrá, mint művészeté öcsse Vilmos. Valahogyan tehát ő is Széchenyi új nemzedékéből való. Ennek a nemzedéknek pedig az volt a jellemző vonása, hogy „nem fért el benne a lélek”. S nem kibékítő-e Széchenyi gondolatának sorsára, hogy mialatt a magyar jog harcol a maga igazáért, s egy döblingi szoba éjszakájában Széchenyi önvádoló elsötétülése az utolsókat írja naplójába: Verzweifelt! Bin verloren... ugyanakkor a magyar parlagra az ő programjából fogamzott Zsolnay-

kultúra fakad s a magyar rög a történelem kétségbeeséséből a hit és a munka verőfényével átvilágítva lép a történelem holnapjának vigasztaló szántásába.

Zsolnay géniusának esztetikai teljességéhez tartozik az a mélyseges erő, amellyel hitt művészetének igazságában s amellyel igyekezett azt át is élni. Művészte volt világnézete. Csakhogy ezt a művészetet harmonikus, boldog emberség táplálta. S hogy élete mennyire volt művészte s művészte mennyire volt életének oszthatatlansága, mutatja az a pár szó, mellyel egyszer előtte a legeretettebb népnapra így küldte el köszöntését: A kemencétől jövök és ismét oda is térek vissza. S amikor most forró szívvel küldöm jókívánataimat, megvalósulásul azt óhajtom, hogy életed hasonlítsan fényes lángoláshoz, amely ha egyszer életeddel benned kihül, ami utánad marad, tiszta és ragyogó szín legyen!

Erre az életre igazán ráillenek. amik Emersonra mondtak halála után: The example of a good, great man untempted and unspoiled by the world, which he made nobler while in it, and left the richer when he went.

BRISITS FRIGYES

A MECSEK

Rajtlemesen mély az Élet, az Örök Vátozás, az Idő. Sok milliószor kelt föl már a nap és nem volt szem, mely lássa sugarát, sok millió évig bámultak komoran a hegyek a tavakba, míg nem a patak a fővennyel tele nem hurcolta a tavat, ki nem oltotta tükrözését, a hegyek is elkoptak a vizek járásától és a Föld mélyébe süllyedtek saját vénségük súlya alatt. Az évmilliók kábító mélységében szárazföldök és tengerek küzdenek egymás ellen. A hullám zengő harcot vív a sziklával. Vajjon mi lehet e harcnak benső titkos oka? A leg-egyszerűbb, a Nyugalom! Erre törekszik az egész természet, de e törekvés halála a nyugalomnak. Nyugalom nincs, csak érte való viadal. A hegy ellensége a tónak, orvul öli meg, patakjával táplálja, de a patak mélyén görgetett kavccsal megfojtja, betemeti. Viszont a hegy e munkában egyre alacsonyabbá kopik le. Volt távol idő, midőn

a Magyar Alföld helyén hegyek emelkedtek és a Kárpátok területe volt a halak birodalma. Azután a Föld kérge helyileg meglazult, megrokkant a vén hegy, súlyával befeleszült a kéreg alatti plasztikus magmába és köröskörül fölemelte, felgyűrte a Kárpátok ívét. A régi hegy pedig egyre süllyedt, rányomult a tenger, majd a szigetként emelkedő Kárpátokról lemosott kavics és homok e tengert is betemette. Így lett temetője az öreg hegynek a Magyar Alföld és szemfedője a kalászos róna, koszorúja pedig az Erdős-Kárpátok. Hiába süllyedt el a Hegy, az Alföld helyén nyugalom, kiegyenlítés nem lett, új hegy és új tenger keletkezett. Az Alföld tengere már meg is halt és eljön a százezer év, midőn Kárpátok sem lesznek.

A Föld felszínének örök változásával együtt gördül az Élet változása is. Az Élet a vízből származik, származásának ősfeltételét, mint-

egy eredetének bizonyítékát hurcolja magával, mert víz nélkül nincs Élet. A test alkalmazkodott a szárazföldre, de leglényesebb eleme maradt a víz. A szárazföldről és tengerek rengeteg időt betöltő lassú területváltozása lehetővé tette az Élet számára az alkalmazkodást a megváltozott viszonyokhoz. Az életfenntartás végya és követelménye a sejtek társulását váltotta ki, magasabbrendű lények keletkeztek, mint a fa, hol a gyökér milliói sejtje az őselemmel, a vízzel maradt kapcsolataiban, viszont a lomb sejtjei a levegő természetéhez kapcsolódva rendezkedtek be. Az életfenntartás követelménye adott a szárazra kerülő fegyvernek szárnyat és fegyvereket. Sok idő életfejlődése kellett ahhoz, míg megszületett az első sas.

A szárazföldről és tengerek változása kapcsán és kozmikus erők következtében szüntelenül változik az Éghajlat is. Az éghajlatnak voltak évszázadezedeket betöltő változásai, melyek szintén megkövetelték a szerves élet alkalmazkodását. Úgyhogy a szárazföld, vízfelület és éghajlat szüntelen változása adja a táj, a rajta levő millióféle élet és tevékenység értelmét.

Tisztelettel álljon meg az ember a Hegy előtt, mert minden darab kőnek nagy múltja van, minden darab kő történelme nagyobb, mint az ember históriája. Jöjünk és hallgassuk, amit a kővek beszélnek.

A geológiában tulajdonképpen nincs év, az időszámítás támpontja, hogy mi volt előbb és mi következett reá. A hatalmas kőzetrétegekből és a beléjük zárt életmaradványokból csak annyit tudunk, hogy ha években kellene kifejezünk a táj kialakulásának egyes időszakait, akkor millió évsorra is szükségünk lenne. Az ember eltörpül az idő teljessége előtt.

Ha a Mecsek tájképének röviden akarom megírni a kialakulási történetét, képeket kell bemutatnom, melyek az egyes geológiai korokban a tájképre jellemzőek voltak. Nem indulhatok ki a mai tájképből, hanem a múlt képei nyomán a mai kép kialakulási folyamatát iparkodom világossá tenni.

1. A permli időszak a geológiai ókor végét jelenti. Tompa, fekete gránithátak emelkednek ki a sivatag homokjából. Szinte életelen a táj, csak a szél fodrozza a homokot. Elvéte a hegyek lábánál forrás fakad, mel-

lette sudárerdő, fája a fenyő őse, az araucarites. A táj öregszik, a gránithátak egyre alacsonyabbak lesznek, egyre inkább a homokba, törmelékbe burkolódnak. Lassan, de feltartóztathatatlanul siker strandpartot alkotva nyomul elő a sós tenger. A táj süllyed.

Miben maradt nyoma a permli időszaknak? A gránit Pécs, Pécsvárad, Püspöknapásd vonaltól dél felé mindenütt jelen van, vékonyabb-vastagabb homokrétég fedí be. A Mecsektől északra szintén jelen van a homokdombok alatt, de itt már mélyebben, E gránithegyek tulajdonképpen régebbiek, mint a permli időszak, összetört darabjai annak a lesüllyedt őshegységnek, mely a Magyar Alföld helyén, illetve a Kárpátok fűvén belül volt. A gránithegy mállása, porlása szolgáltatott anyagot a permli rétegekre jellemző vastag homoktörmelék keletkezéséhez. E homokrétégre fiatalabb kőzetek telepedtek, a homok homokkővé cementződött össze, a táj ismételt süllyedése és emelkedése folytán e rétegcsoport részben lesüllyedt, részben magasan maradt fenn. Magasan maradt része a Jakab-hegy. A Jakabhegyi homokkő alsó rétegeiben megtaláljuk az araucarites-fenyő sivatagi éghajlat következtében megkőväsodott tuskóit. A felső rétegeiben pedig a kovás araucarites-darabok már a hullámok által kavicsformára görgetve találhatóak, ami egyik jele a tenger előnyomulásának, a táj süllyedésének.

2. A süllyedés új korszakot nyitott meg. A futó homok helyét a kék tenger foglalta el. Sötét gránithátakat ostromolt a hullám, míg nem a gránithátak is elűntek, a táj egyre süllyedt, a tenger melyült, szigetelen egyhangúság vált uralkodóvá. Az ember piciny életkorával mérve az évek rengetege suhant el a triasz-tenger hullámai felett. Az apró állatok millióárdjának a halála kellett ahhoz, hogy szervezetük és házikójuk mésztartalmából kétszáz méter vastag mészkőréteg alakuljon ki, mely mészkő a mai Mecsek legfőbb hegységalkotó kőzete. Hang nem hallatszott, csak a hullámok hangja, melyek alatt titkon készült a hegy.

Már nem melyült tovább a tenger, egyre sekélyebb lett. Az erők iránya megfordult. A táj emelkedni kezdett. Az emelkedés a

Britt-szigetek és Skandinávia felől történt, erről felől vonult vissza a tenger. Nem vonult el, csak szigetek emeltek fejüket a habok fölé. A Nyugati-Mecsek táján kiemelkedett területeit hatalmas erdőségek borították. A tenger és az erdő küzdöttek a tércért. A Keleti-Mecsek környéke is fölfelemelkedett, a kiemelkedett területet dúsz parti erdőségek borították el. Itt azonban az emelkedés nem volt állandó, süllyedések váltották fel. Az erdőségek megfulladtak a vízben, a hullámok, a tengeráramlás homokkal takarták be, meggátolták a fák elkorhadását. A tengerfenék fővenye alatt megindult a szenesedés folyamata, mely megteremtette a Mecsek egyik legdrágább kincsét, a kőszentet.

Még sokáig volt a tenger az úr a Keleti-Mecsek tája felett, mígnem az egész földön a hegyépfő erők fölserkenése a kréta-időszakban be nem következett. Törések, szakadások következtek be a Föld kérgében. A szakadások mentén kiömlött láva vulkánok sorát építette fel. Az emelkedés és süllyedés váltakozása lüktetőbbé váltott. Nagy erők mozdultak.

A Keleti- és Nyugati-Mecsek területe egyaránt emelkedik. A Keleti lassabban, többször meghorpad, tenger alá merül, törik, a törések mentén, de általában a tenger színe alatt vulkánok törnek ki. A tenger viharzik, gőz- és hamufelhő tör ki belőle, láva ömlik szét a tengerfenék fővenyén, majd ismét nyugalom következik, mely alatt a lávára a tengerár homokot és kagylóréteget terít. Majd ismét láva, vulkáni tufa és kagylórétegek váltják egymást.

Ezidőben a mai Mecseknek sokkalta nagyobb terület vált szárazzá. Úgy látszik, a Balkán felé a szigetek egész sora fűződött, rajtuk pálmás, páfrányfás, pandanuszos őserdő volt. A trópus buja vegetációja magas földrajzi szélességeig elterjedt.

3. Mindez inkább a hegy építőanyagának, alakoztatásának története volt, melyből a következő idők a táj mai formáit megalkothatták. A hegy szerkezetének vonalai is megváltoztak. A megelőző időben, a Mecsek környékének a tengerből való kiemelkedésekor, először a Jakab-hegy környéke emelkedett ki, ez volt legtovább szárazon, róla teljesen lekopott a mészkőtakaró, a triasz-

tenger üledéke. A Jakabhegy-környék kiemelkedése után a Misina-Tubes vidék emelkedett fel, és végsőnek került szárazra a Zengő környéke. E három vidék észak-déli irányú törésvonalak mellett váltott el egymástól, e törésvonalak mentén süllyedt és emelkedett. A mai tájképpel semmi hasonlóság sem mutatkozott ebben az időben, épp azért, mert a törésvonalak irányában az észak-déli volt az uralkodó. Csak a geológiai újkor elején történnék erőteljes keletnyugati, tehát az előzőre merőleges irányú törésvonalak mentén elmozdulások. E két egymásra merőleges irányú törésvonalrendszer mentén történő elmozdulások legfőbb megalkotói a mai mecseki tájképnek.

A kréta-eocén időben történt kiemelkedést ismét süllyedés váltotta fel. E süllyedéssel kapcsolatban már észak-déli és keletnyugati irányú szakadások rácszerűen hálózszák be a Mecsek területét. A rácsok közén egy-egy hegyrög meglazulva süllyedésnek indul.

Az egész területen behorpadás észlelhető. A tenger diadalmasan nyomul elő. A behorpadás azonban feltételezi az emelkedést is. Most a geológiai újkor elején kezdenek felgyűrődni a Kárpátok; a Kárpátok íve, a keret emelkedik, ezt az emelkedést kiváltja a Kárpátok ívén belül fekvő terület behorpadása. Afrika-földkéregdarab mintha nekifeszülne Európa-földkéregdarabnak és hullámos déli szegélyt présel rajta. A Földközli-tenger területe teljes hosszában süllyed, viszont ekkor emelkedik legerőteljesebben a Eurázsiai-hegyrendszer; emögött szintén süllyedő területsáv húzódik, melyet a Turáni-tengerág vize tölt el. A Turáni-tengerághoz volt sziget a Kárpátok íve, ezen belül félig sósvízi beltengerből emelkedtek ki az apró Mecseki-szigetek.

A Kárpátok ívének felgyűrődése nyomán a Turáni-tengerág magyarországi része fokozatosan elsüllyed. Az egész terület lassú emelkedésnek indul. Az emelkedésben azonban a kéreg egyes darabjai különböző időben vettek részt. A geológiai újkor mediterrán időszakában átlag sziget volt, ami ma a négyszázméteres tengerszín fölötti magasságot meghaladja. Tehát a Jakab-hegy, a Misina-Tubes gerince, hol a déli oldalon Riviera-típusú part húzódott a Lapis, a Mandulás és a Diacsek-

pihenő irányában; sziget volt a Hármashegy és a Zengő is. A táj kialakulására jellemző, hogy kelet-nyugat irányban törések, szakadások történnek, melyek mentén a hegy déli szárnya lesüllyed, az északi merészen fölemelkedik. E törésvonal adja meg a Mecsek festői, meredek, déli oldalának képét. Az északi oldal általában véve lankás. Itt a tengerpart is síkér, strandjellegű volt, míg a déli oldalon meredek sziklapartot ostromoltak a hullámok.

A mediterrán időszaktól kezdve a süllyedések egyre nagyobb emelkedések váltogatták. A Kárpátok ívén belül egyre zártabbá válik a tenger, vize egyre édesebbé lesz. A sarmata időszakban a Jakab-hegy, a Misina-Tubes környéke és a Keleti-Mecsek egy szigetet alkottak. A tenger sekélyé válása tovább tart. A pontusi időben már csak keskeny nyakkal közlekedik az Aduna felől a Turáni-tóval a Magyar-Medence.

Fokozatosan Dunántúl területe síkér lagunássá válik. Az Alföld területén még nagy egységes vízfelület csillog, mely azonban a Turáni-tóval már nincs összeköttetésben. Ez a Levantel-tó. A szárazzá váló területeket gyér növényzet borítja. Zord szelek szántanak barázdát a tenger helyén a fővenyen. A Mecseken is csak a völgyekben zöldel egy-egy szalag erdő, másutt a mezeten sziklák viczorognak. Az éghajlat fokozatos lehűlésével kapcsolatban hideg felsívataggyá válik hazánk területe. A szél hatalmas porfelhőkben szűrke ködöt kavart, bőlénycsorda húz a pusztán végig. Meg-

jelenik a fenevadak réme, a szerszámos állat, az ember. Kiveri otthonából a barlangi oroszlánt, és idegen állatok prémjével melegszik.

Az ember a jégkorban jelent meg e vidéken és barlangokban volt otthona. Az abaliget barlangban is volt nyoma az őskor emberének, a barlang talajában tűzhely nyomát, kőszilánkokat és egy mammut-agyart találtak.

A jégkor óta évszázadok teltek el, az éghajlat melegebbé és az ember magasabbrendűvé válhatott. A sívó puszták helyét virágos mezők borították, a hegyek sziklá közé lombos erdők csavarták kemény gyökereiket. A táj úgy tűnik fel előttünk, hogy elkészült. Pedig a táj tovább él, változik, süllyed és emelkedik, de az emberélet piciny látni a változást. A Természet ropant erővel alkotja meg útját, változását, az emberiséget is szüntelen változásra sarkalja.

Ha a Mecseken jártok, figyeljétek a Természet beszédére, a kövek nagy multról beszélnek, mely mult mérhetetlensége mellett eltérpül a legfiatalabb élő lény kora, az emberé. Messze évmilliók teltek el ember nélkül és nem volt kiadó férfiszó, nem kacagott leány a lenyugvó nap szemébe, mintha bizony oly hosszú lenne egy élet napfénye.

Ha járjuk az erdő-mezőt, lelkünk teljen el saját kicsinységünkkel a Természet hatalma előtt. Nézve lássunk, beszéljessünk gyakran a mecseki kövekkel, az úde patakka és a lombos fákkal.

DR. SZABÓ PÁL ZOLTÁN

Felolós szerkesztő: Dr. Majovszky Pál

Főmunkatárs: Dr. Lázár Béla

Kiadó: Ormos György

Szerkesztőség: VII., Erzsébet-körút 7. II.

Magyar Művészet 1929. 8. szám